

Essee

Itämaiset ovat ainoita, jotka osaavat elää!

Mielihyvä ja orientalmi
romantiikan ajan
hasiskirjallisuudessa

Aila Mustamo

Nykyään kannabis on poliittinen kiistakapula, jonka laittomuutta tai laillistamista perustellaan hyöty- ja haittanäkökulmilla. Julkisessa keskustelussa kannabistuotteet ovat joko ongelma tai mahdollinen lääke. Toisenlainen näkökulma aiheeseen avautuu romantiikan ajan itämaiden lumoa tiheässä hasiskirjallisuudessa. Voisiko hasiskirjallisuus auttaa haastamaan hyötypuhetta laajemminkin?

Upseeri, filosofi ja *Teräsmyrskyssä*-kirjastaan kuuluisaksi tullut sotakirjailija Ernst Jünger joutui sellaisen kuolemankauhun valtaan, ettei hän ollut kokenut vastaavaa edes maailmansodassa taistellessaan. Hän oli junamatkalla äitinsä kansa ja ajatellut viettää iltaa hotellihuoneessa nauttien kannabisuutetta ja lukien *Tuhannen ja yhden yön tarinoiden* saksankielistä laitosta. Tietämättömänä aineen voi-

makkuudesta hän nautti sitä liikaa. Kauhun yltyessä kuuluisa sotasankari teki kuten kaikki pulaan joutuneet: herätti äitinsä, joka sai paikalle noudetun lääkärin avustuksella nuorukaisen rauhoittumaan. (Weidermann 1978.)

Jüngerin nuoruudessa kannabistuotteita sai ostaa vapaasti apteekkeista ja niitä käytettiin sekä lääkkeenä että päihteenä. Hampua on viljelty tuhansia vuosia kuitukasvina mutta myös sen lääkinnällisten ja tajuntaan vaikuttavien ominaisuuksien vuoksi. Hampun kukinnosta valmistettu hasis innoitti keskiajan arabirunoilijoita kirjoittamaan sekä ylistys- että pilkkarunoja. 1800-luvulla hasiksen käyttö levisi Eurooppaan, ja siitä innostuivat dekadentit romanttikorunoilijat. (Boon 2002, 123–144; Hämeen-Anttila 2013, 16–51, 108–47.) Sata vuotta siten kannabiksen käyttö ei ollut rikollista, mutta ei kulttuurin valtavirtakaan. Sillä oli oma paikkansa eurooppalaisessa kulttuurissa, erilainen kuin nykyään.

Kulttuurintutkijana huomioni kiinnittyy Jüngerin valitsemaan kirjaan: *Tuhannen ja yhden yön tarinoihin*. Mikä sai nuoren miehen valitsemaan juuri tämän itämaiden mystiikkaa huokuvan teoksen? Tässä esseessä luen kertomusta nuoren Jüngerin kannabiskokeilusta osana kirjallista genreä, jota kutsun romantiikan ajan hasiskirjallisuudeksi. Itämaisia fantasioita viljelevä hasiskirjallisuus on

osa kolonialismin perintöä. Se on kuvaus pienen ihmisryhmän fantasioista, jotka luultavasti jo tuolloin erosivat merkittävästi kansan enemmistön päihdekokemuksista, kuten työväenluokan oopiuminikäytöstä.

Törmäsin hasiskirjallisuuteen ensimmäisen kerran yläasteikäisenä, kun luin *Monte-Criston kreiviä*, Alexandre Dumas'n klassista seikkailukirjaa. Eräissä kohtauksessa (Dumas 1911/2013, 289–297; ks. myös Jay 2023, 189–190) nuori Franz D'Epinau päätyy ”merenkulkija Sindbadiksi” esittäytyvän, tunisialaiseen pukuun verhoutuneen Monte-Criston kreivin päivällisvieraaksi. Päivällinen tarjotaan ylellisesti itämaiseen tapaan koristellussa luolassa. Ovathan itämaiset Sindbadin mukaan ainoita, jotka osaavat elää. Jälkiruoaksi Sindbad tarjoilee pienestä rasiasta vihreää tahnaa, jota hän väittää ambrosiaksi, jumalten ruoaksi, ja jonka avulla hän kertoo salaperäisen Vuoren Vanhuksen houkutteleen nuoria miehiä hirmutekoihin. Sindbadin mukaan aine paljastaisi ahneelle maailman aarteet ja runoilijalle ikuisuuden ja nostaisi maallista valtaa himoitsevan valtaistuimelle. Nyt Aladdiniksi itseään kutsuva Franz tarttuu tarjoukseen. Pian hän vaipuu unenkaltaiseen tilaan, joka huipentuu eroottisävyiseen kohtaukseen eloon heränneiden patsaiden kanssa:

Alkoi rajaton nautinto, loppumaton rakkaus, jommoista profeetta lupaa valituilleen. Kivihuulet tulivat eläviksi, ja Franzista, joka ensi kertaa oli hašišin vaikutuksen alaisena, oli tämä rakkaus melkein tuskaa, tämä nautinto melkein kidutusta, ja hän tunsi näiden patsaiden huulten painuvan huulilleen pehmeinä ja kylminä kuin käärmeen renkaat. Mutta mitä enemmän hänen kätensä koettivat työntää luotaan tämän kummallisen rakkauden, sitä enemmän hänen aistimensa nauttivat oudosta unelmasta. Uupumuksen polttamana, nautinnon väsyttämänä hän lopulta antautui marmoristen rakastettujensa suudelmiin ja vai-pui kokonaan satumaisen unelmansa valtaan. (Dumas 1911/2013, 297.)

Tämä oli ensimmäinen kerta, kun huomasin huumausaineita käsiteltävän jonakin muuna kuin ongelmana. Olin järkyttynyt. Tarinalla ei tuntunut olevan juurikaan yhteistä koulun huumevalistuksen kanssa. Hasiksen aikaan saamat aisti-ilot eivät johtaneet riippuvuuteen eikä kurjuuteen. Franz herää ensimmäisen hasiskokemuksensa jälkeen ihmeelliseen rauhaan: ”Miettimättä, mitään ajattelematta Franz nautti siitä taivaallisesta suloudesta, joka luonnosta uhkuu silloin, kun ihminen herää kummallisesta unesta.” (Dumas 1911/2013, 298.)

Jälkikäteen ajatellen henkilöiden peitenimiä myöten Tuhannen ja yhden yön tarinoihin viittaavat hasiskohtauk-

set olivat ylipäätään juonen kannalta aika turhia. Ehkä kirjailija halusi vain käyttää tilaisuuden hyväkseen kertoakseen hasiksen iloista.

Assassiini jumittuu portaikkoon

Kolonialismin myötä itämaat alettiin esittää eurooppalaisessa taiteessa jännittävänä toiseutena, mikä lisäsi mielenkiintoa itämaisina pidettyjä nautintoaineita kohtaan. Amerikanpalestiinalainen kulttuurikriitikko Edward Said (2011) kutsuu orientalismiksi kolonialistiseen hallintaan kytkeytyvää oppijärjestelmää, jossa itämaat nähdään perustavalla tavalla erilaisina kuin länsimaat.

Edesmenneen professori Jaakko Hämeen-Anttilan (2015) mukaan romantiikan taiteilijoiden ajattelussa arabimaiden kuviteltiin edustavan kaikkia kuviteltavissa olevia aistinautintoja. Myös hasiksen ajateltiin tuolloin olevan ennen kaikkea aistinautinto, eksoottinen seikkailu. Hasiksesta kirjoittivat Alexandre Dumas’n lisäksi monet tunnetut kirjailijat, kuten Charles Baudelaire ja Théophile Gautier. Jüngerin huumesekkailuja käsittelevästä *Annäherungen*-teoksesta käy ilmi, että hän tunsi *Tuhannen ja yhden yön tarinoiden* hasistarinoiden lisäksi Baudelairin hasista käsittelevää tuotantoa (Jünger 1978, 274–277).

Huumehistorioitsija Mike Jay kirjoittaa, että *Tuhannen ja yhden yön tarinat* oli se teos, joka esitteli itämaisen eksoottiset hasiksensyöjät 1800-luvun lukevalle yleisölle ja innoitti koko joukon kirjallisuutta, jossa hasiskokemukset kehystettiin itämaisilla myyteillä, kuten assassiineja johtavan Vuoren Vanhuksen legendalla. (Jay 2023, 167–200; ks. myös Partidge 2018, 95–124.)

Assassiineista eli hasiksen syöjistä kertoo myös oma suosikkini hasiskirjallisuuden joukossa, Théodore Gautierin novelli *Le Club des Hachichins* (1846). Tarinan alussa nuori mies saapuu hasiksensyöjien tapaamiseen syrjäiseen taloon. Hänelle annetaan lusikallinen hasista luvaten sen tarjoavan hänelle paratiisin ilot.

Alkuun kokemus onkin miellyttävä. Jossain vaiheessa kuitenkin alkaa ahdistaa. Nuorukainen epäilee seuralaistensa muuttuneen noidiksi ja haluaa paeta paikalta. Liikkuminen on kuitenkin muuttunut tavattoman raskaaksi. Loputtomalta tuntuvan ajan kuluttua nuorukainen pääsee rakennuksen ovelle, missä juuresvartalainen olento *Daucus-Carota*¹ pilkkaa hänen tällä vauhdilla kuolevan ennen kotiin pääsemistä. Poloinen hasiksensyöjä kääntyy takaisin, jumittaa taas loputtomasti portaikossa toivoen, että kokemus loppuisi pian. Kun hän pääsee takaisin toisten luo, nämä

ovat ryhtyneet viettämään ajan hautajaisia, sillä aika on kuollut. Lopulta aineen vaikutus kuitenkin lakkaa ja nuorukainen pakenee paikalta. (Gautier 2019.)

Kannabistuotteet saattavat vaikuttaa käyttäjän kehokokemukseen ja ajantajuun, joten Gautierin novellia voi lukea kuvauksena hasiksen todellisista vaikutuksista. Luen sitä kuitenkin ennen kaikkea oman genrensä, orientalistisen hasiskirjallisuuden, parodiana. Kuten myöhemmin nuorella Ernst Jüngerillä, kertomuksen päähenkilöllä on suuria odotuksia hasiksen tarjoamista aisti-iloista ja itämaisista näyistä. Lopputuloksena on kuitenkin surkuhupaisa farssi portaikossa jumitteluineen ja pilkallisine harhanäkyineen.

Riippuvuutta ja painajaisia

Vaikka sekä arabirunoudessa että romantiikan ajan hasiskirjallisuudessa hasiksen käyttö aiheuttaa myös odottamattomia seurauksia, sitä ei yleensä pidetä huumeongelmana. Lukemistani teoksista amerikkalaisen kirjailijan Fitz Hugh Ludlow'n (2008) teos *Hashiksenkäyttäjää*² eroaa sävyltään muista. Siinä kirjailija kuvaa luisumistaan hasisriippuvuuteen ja painajaisnäkyihin.

Kuten nuori Ernst Jünger, Ludlow saa ensimmäisen kannabisannok-

sensa apteekista. Hän päätyy aineen säännölliseksi käyttäjäksi. Ensimmäiset kokemukset tuottavat suunnatonta nautintoa. Ludlow matkaa hallusinaatioissaan ihanien itämaan maisemien halki. Hän kokee osaavansa lentää ja harmistuu, kun selvinpäin olevalla ystävällä ei lentämisen kykyä ole. Ihanien näkyjen hinta on kuitenkin riippuvuus. Ludlow kokee maailman olevan tylsä ja harmaa ilman hasiksen vaikutusta. Seuraa tuskallinen vieroittautuminen.

Hashiksenkäyttäjän ilmeinen esikuva on romanttisen huumekirjallisuuden klassikko, brittikirjailija Thomas De Quinceyn teos *Englantilaisen oopiumikäyttäjän tunnustukset* (*Confessions of an English Opium-Eater*, 1821), jossa De Quincey kuvaa lennokkaasti ja oppineesti kokemuksiaan toisesta aikakauden muotihuumeesta, oopiumista. Aluksi oopiumi aiheuttaa hurmioituneita, vähemmän yllättäen itämaisväritteisiä harhanäkyjä ja filosofisia oivalluksia, sitten riippuvuuden ja painajaisia.

De Quinceyn ja Ludlowin kirjat toistavat varsin pietististä ajatusta nautinnon seurauksista: hetkellistä mielihyvää kannattaa kavahtaa, koska sen hinta on kärsimys. Kuitenkin juuri Ludlow'n painajaisnäyt lisäsivät lukijoiden mielenkiintoa kannabista kohtaan ja vaikuttivat muun muassa kauhukirjailija H.P. Lovecraftin tuotantoon (Boon 2002, 146).

Riskit ja hyödyt terapiayhteiskunnassa

Ensimmäistä kannabiskokemustaan säikähtänyt Ernst Jünger suhtautuu myöhemmin *Annäherungen*-teoksessaan hasikseen varsin kriittisesti, mikä saattoi jo heijastaa enemmän kirjoittamisajankohdan asenteita kuin esipuheessa kuvattuja eksoottisia fantasioita. Jünger yhdistää tekstissään hasiksenkäytön länsimaissa muun muassa rikollisuuteen. (Jünger 1978, 275.) 1900-luvulla vainoharhainen suhtautuminen kannabikseen korvasi vähitellen eksoottiset hasisfantasiat kirjallisuudessa. Itämaisilla myyteillä assasiineista jopa perusteltiin kannabiksen kieltolakia. (Boon 2002, 154–159.)

Kuten sosiaalityön tutkija Eve Orhanli toteaa kannabiksen käyttäjiä käsittelevässä väitöskirjassaan, nykyistä julkista keskustelua huumeiden käytöstä hallitsee huoli- ja ongelmakeskeinen ammattilaisdiskurssi, jolle tavallisten käyttäjien kokemukset ovat näkyvämpiä (Orhanli 2024, 14–15). Huumeiden käyttöä tutkineiden antropologien Neil Carrierin ja Lisa L. Gezonin (2024, 171–172) mukaan sama kritiikki pätee myös humanina pidettyyn haittojen vähentämispolitiikkaan: kun kieltäydytään keskustelemasta mielihyväs- tä, menetetään mahdollisuuksia kohdata huumeiden käyttäjiä sellaisilla tavoil-

la, jotka resonoisivat heidän kokemuk-
sensa kanssa.

Jopa kannabiksen puolustajat, jotka pyrkivät osoittamaan kannabiksen kiel-
tolain mielettömyyden, keskittyvät kan-
nabiksen lääketieteellisiin haittoihin ja
hyötyihin. He korostavat, että kannabis-
ta voidaan käyttää monenlaisten sairauk-
sien ja vaivojen, esimerkiksi epilepsian,
ms-taudin, kroonisen kivun tai trauma-
maoireiden, hoitoon. (Esim. Nutt 2021,
Grinspoon 2023.) Sosiologi Aleksi Hup-
li kertoo huumausaineiden hyötykäyttöä
käsittelevässä kirjassaan etnografisen ai-
neiston pohjalta, että kannabista käyte-
tään kognitiivisten prosessien tehosta-
miseen, kuten uusien ideoiden tuotta-
miseen, minkä lisäksi jotkut käyttäjät
kokevat saavansa siitä apua masennuk-
seen ja ADHD-oireisiin. Hupli muistut-
taa, ettei kannabiksen käyttö ole ongel-
matonta etenkin nuorille, joskin haitta-
vaikutuksia on vaikea arvioida irrallaan
huumausainestatuksesta. (Hup-
li 2024, 100–105.)

Kannabiksen terapeuttisten hyöty-
jen korostaminen on vastapuhetta huu-
meiden vaaroihin keskittyneelle valis-
tukselle, mutta sen voi nähdä myös osana
niin sanotun terapeuttisen vallan leviä-
mistä yhteiskunnallisiin keskusteluihin
(ks. Brunila ym. 2021). Yksilön tehtävä
on jatkuvasti tehostaa itseään, ja muilla
asioilla, kuten mielihyvällä ja seikkailul-

la, on arvoa vain siinä tapauksessa, että
niiden voidaan todistaa edistävän tuot-
tavan yksilön hyvinvointia.

Mielihyvän tutkimuksen radikaalius

Huumeista kerrotaan aina jossain kult-
tuurisessa kontekstissa. Jos ei ymmär-
rä kontekstia, on yhtä hukassa kuin mi-
nä yläasteikäisenä *Monte-Criston kreiviä*
lukiessani. Kulttuurinen konteksti vai-
kuttaa kokemuksiin, mutta myös odot-
tamattomia asioita tapahtuu, kuten nuo-
relle Ernst Jüngerille tai Gautierin novel-
lin päähenkilölle.

Mietin näitä tarinoita lukiessani,
mikä on se kulttuurinen konteksti, jos-
sa kannabiskokemukset nykyään tapah-
tuvat. Epäilen, että varsin harva kan-
nabiksen käyttäjä enää yhdistää aineen
ensisijaisesti *Tuhannen ja yhden yön ta-
rinoihin* tai muuhun itämaiseen ekso-
tiikkaan. Mistä nykykäyttäjät keskuste-
lisi Alexandre Dumas'n kanssa? Länsi-
maisen kannabiksenkäyttäjän yhteys
1800-luvun kirjallisuuteen lienee pit-
kälti katkennut. On silti hyvä huomata,
että kannabiksen lääke- ja päihdekäyt-
tö on ollut osa eurooppalaista kulttuuria
kauemmin kuin monesti ajattelemme.

Kannabiksen päihdekäytön kieltä-
minen on vaikuttanut paljon keskuste-
luun, jota aineesta käydään. Nykyään

julkinen keskustelu kannabiksesta kes-
kittyy aineen oletettuihin haittoihin tai
hyötyihin. Kannabiksen käyttöä pahek-
sutaan, koska sen väitetään aiheuttavan
mielenterveysongelmia ja syrjäytymistä
tai johtavan koviin huumeisiin. Kanna-
biksen käyttöä puolustetaan, koska sen
käyttöä pidetään rentouttavana esimer-
kiksi rankan työpäivän jälkeen. Keskus-
telussa korostetaan myös kannabiksen
potentiaalia sairauksien tai vaivojen hoi-
dossa.

Romantiikan ajan hasiskirjallisuus-
dessa ei pohdita hyötyjä ja haittoja. Ha-
siskuvauksissa etusijalla on kokemus it-
se: seikkailu ja nautinto, mutta myös ah-
distus ja painajaiset. Hasiskirjallisuus
voi laajentaa käsitystämme siitä, miten
arabikulttuuri voidaan nähdä. Minun
mielestäni se laajentaa myös käsitystäm-
me siitä, miten voimme nähdä aistinau-
tinnot.

Nautinnon tutkimus on jo tuloillaan.
Antropologiassa hyvän elämän, mielihy-
vän ja onnellisuuden tutkimus on nosta-
nut päätään tällä vuosituhannella (esim.
Mathews & Izquierdo 2009; Kavedži-
ja & Walker 2016). Antropologinen tai
kulttuurintutkimuksellinen ote nautin-
toon olisi mahdollisuus haastaa terapia-
yhteiskunnan hyvinvointipuhetta, jos ti-
laisuuteen halutaan tarttua.

Romantiikan ajan hasiskirjallisuus-
den nykyajassa radikaalilta tuntuva

hedonismi tarjoaa siihen uuden näkökulman: mitä jos sanoisimmekin suoraan tutkivamme huumekokemuksia, koska ne ovat itsessään mielenkiintoisia ja aineiden käyttäjien kannalta merkityksellisiä? Tällöin voisimme antaa täyden arvon sekä nautinnolle ja seikkailulle että pelolle ja painajaisille.

VIITTEET

1. Marcus Boonin (2002, 137) mukaan Daucus-Carotan hahmo on lainattu fantasiakirjailija E.T.A. Hoffmannilta.

2. Sekä englanninkielisessä alkutekstissä että suomennoksessa käytetään vanhahtavaa kirjoitusmuotoa hasheesh/hashis.

KIRJALLISUUS

Boon, Marcus (2002) *The Road of Excess. A History of Writers on Drugs*. Cambridge/London: Harvard University Press.

Brunila, Kristiina, Harni, Esko, Saari, Antti & Ylöstalo, Hanna (toim.) (2021) *Terapeuttinen valta. Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jänitteitä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Carrier, Neil & Gezon, Lisa L. (2024) *The Anthropology of Drugs*. Abingdon/New York: Routledge.

Dumas, Alexandre (1911/2013) *Monte-Criston kreivi*. Suom. Jalmari Finne. [*Le comte de Monte-Cristo, 1844–45.*] Helsinki: Otava.

Gautier, Théophile (2019) *The Club of Assassins*. Käänt. Maurice Stang. [*Le Club des Hachichins.*] Teoksessa Théophile Gautier & Charles Baude-laire. Hashish, Wine and Opium. Richmond: Alma: 19–54.

Hupli, Aleks (2024) *Älyä lääkkeitä ja päihteistä? Tajusteiden hyötykäyttöä*. S.l.: Siltala.

Hämeen-Anttila, Jaakko (2013) *Trippi ihmemaahan. Huumeiden kulttuurihistoria*. Helsinki: Otava.

Hämeen-Anttila, Jaakko (2015) *Huumeet ja houreet*. Esitelmä. Talletus YleAreenassa. <https://areena.yle.fi/1-2753189>

Jay, Mike (2023) *Psychonauts. Drugs and the Making of the Modern Mind*. New Haven and London: Yale University Press.

Jünger, Ernst (1978) *Annäherungen. Drogen und Rausch*. Stuttgart: Klett-Cotta.

Kavedžija, Iza & Walker, Harry (toim.) (2016) *Values of Happiness. Toward an Anthropology of Purpose in Life*. Chicago: Hau Books.

Ludlow, Fitz Hugh (2008) *Hashiksenkäyttäjät eli katkelmia pythagoralaisen elämästä*. Suom. Ville-Juhani Sutinen. [*A Hasheesh-Eater. Being Passages from a Life Pythagorean, 1856.*] Turku: Savukeidas.

Mathews, Gordon & Izquierdo, Carolina (2009) *Pursuits of Happiness. Well-being in Anthropological Perspective*. New York / Oxford: Berghahn Books.

Orhanli, Eve (2024) *Valtatyhteiskuntaan integroitunut kannabiksen käyttö – Kannabiksen kanssa tekemisissä olevien kertomat rationaali-teetit, hallinnan kokemukset ja subjektifikaatio*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis, 389. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-448-5>

Partridge, Christopher (2018) *High Culture. Drugs, Mysticism, and the Pursuit of Transcendence in the Modern World*. Oxford/New York: Oxford University Press.

Said, Edward W. (2011) *Orientalismi*. Suom. Kati Pitkänen. [*Orientalism, 1978.*] Helsinki: Gaudeamus.

Weidemann, Volker (1978) *Die Götter stauner. Über Ernst Jüngers Drogenfahrten*. Teoksessa Ernst Jünger. *Annäherungen. Drogen und Rausch*. Stuttgart: Klett-Cotta: 7–12.

FT **Aila Mustamo** on päihteiden kulttuurisista merkityksistä kiinnostunut kulttuuriantropologi. Hän työskentelee tutkijana Turun yliopistolla folkloristiikan oppiaineessa ja osa-aikaisena kulttuuriantropologian yliopistonlehtorina Oulun yliopistossa. Hän on tutkinut *black metal* -alakulttuuria, isänmaallisia lauluja ja psykedeelitutkijoiden omaa huumeidenkäyttöä.